

Chuang kollektíva

GABONA ÉS ACÉL

A SZOCIALISTA FEJLESZTŐ RENDSZER ÉS KÍNA ÖSSZEKOVCOLÁSA

BEVEZETÉS

A HÁZTARTÁSTÓL A VILÁGPIACIG

A 19. század végétől az 1930-as évekig tartott az az időszak, amely során a kínai mezőgazdaság legfejlettebb területeit formálisan alávetették¹ a kapitalista világpiacnak. Ebben az időszakban a vidéki Kína – különös tekintettel a tengerparti régiókra – bekapcsolódott a mezőgazdasági termékek új globális ármeghatározó piacába, amelyet „az első globális élelmiszerrendszer” néven ismerünk. A külföldi kereskedők és kínai ügynökeik, valamint a kínai kereskedők belenyúltak a hagyományos vidék-város munkamegosztásba², átalakították a piacokat és megszorongatták a paraszti termelőket. A Ming-kor³ óta tartó piacosítási hullám, majd a vidéki piacok globális kapitalizmus-

¹ A formális alávetés azt a pillanatot jelöli, amikor egy már létező munkafolyamat a kapitalista piacra kerül, de maga a munkafolyamat még nem alakul át. A szövegben olvasható példa arra a pillanatra utal, amikor a kínai mezőgazdaságot a belföldi piaci rendszeren keresztül alávetik a globális kapitalista piacnak, de az emberek munkamódszerei még nem alakulnak át jelentősen a folyamat során. Ami viszont megváltozik, az az ár, amit a gazdák és a kereskedők kapnak az általuk értékesített mezőgazdasági termékekért – még akkor is, ha azokat továbbra is változatlan módon termelik meg.

² A vidék-város munkamegosztás, vagy „vidék-város kontinuum” arra a viszonyra utal, hogy a vidék és a város különböző helyet foglalnak el a termelésben: a vidék szolgáltat nyersanyagokat és alapanyagokat (és élelmezési termékeket) a városi (feldolgozó)ipari termelés számára, ez pedig hierarchiát és egyenlőtlen viszonyokat képez a két szereplő között – *a szerk.*

³ A Ming-kor 1368–1644-ig tartott, a Ming-dinasztia által létrehozott alapvető kormányzati struktúrát az azt követő Csing- (mandzsú) dinasztia folytatta, és a császári rendszer 1911/12-es megszűntetéséig állt fenn – *a szerk.*

nak való alávetése azt eredményezte, hogy az 1930-as évekre jó néhány területen a mezőgazdasági termelés akár 40%-a is a piacra került, a legfejlettebb régiókban pedig ez az arány az 50%-ot is elérte (Richardson 1999).

Míg a (nemesi) kereskedők gyakran jól jártak a kínai és a nemzetközi piacok integrációjával, a paraszti háztartások számára inkább vegyesek voltak a következmények. Ennek ellenére a vidéki fogyasztás szintje nem sokkal maradt el a várositól: becslések szerint az 1930-as években a városi átlagfogyasztás 81%-át tette ki. Ez az arány az 1950-es évek közepéig valószínűleg változatlan maradt, bár ez talán többet árul el a városi gazdaság gyengeségéről, mint a vidék erejéről (Selden 1988). Az integráció hatása attól függött, hogy milyen termékre specializálódott valaki. A teatermelők például már az 1880-as évektől kezdve szenvedtek, amint a brit teaültetvények elkezdtek teljes erőbedobással termelni Dél-Ázsiában. A gyapotfeldolgozó iparban a kézi fonók nehezen tudtak versenyre kelni a külföldi, gépi fonású fonalakkal. Ezzel szemben az ilyen fonalak olcsó importja eleinte kedvezett a szövőknek, akik csak idővel szembesültek egyre több problémával az új piacon. A partmenti, külföldi tulajdonú ipari szövőüzemek – amelyek többségében a 20. század eleje környékén épültek – elkezdtek betörni a kézműves piacra. Részben a fonalak nagy részét külföldről beszerző iparág elterjedése vezetett ahhoz, hogy a vidék és város közti hierarchikus viszony elkezdett felbomlani.

A mezőgazdasági termékek kialakulóban lévő nemzetközi piaca az első világháborút követően kezdett el felbomlani, egyrészt a háború miatt, másrészt pedig amiatt, mert a nagy gazdasági világválság alatt a kereskedelem összezsugorodott. Ez vezetett ahhoz, hogy Kínában kísérleteket tettek az első a nemzeti kapitalista piac kialakítására. Az 1930-as években az ipari szektor (feldolgozóipar, textilipar, bányászat, közművek és építőipar) még mindig csak a kínai gazdaság 7,5%-át alkotta, a mezőgazdaság a munkaképes népesség 80%-át foglalkoztatta, a nemzeti jövedelem mintegy 90%-át a személyes fogyasztás tette ki, a nemzetközi kereskedelem pedig még mindig meglehetősen kis mértékű volt (Richardson 1999).⁴ Ebben az új időszakban a Nacionalista

⁴ Ezek az adatok durva becslések. Egyesek szerint a növekedési ráta az 1937-es japán invázióig magasabb volt, de azokat az adatokat erős kritika érte lásd Richardson (1999).

Párt (Kuomintang, a továbbiakban KMT), amely az 1920-as évek végére Kína nagy részén átvette az irányítást, megkísérelte lezárni a kapitalista átmenetet és kiépíteni a nemzetgazdaságot, szorosabb kapcsolatot teremtve a partmenti városok ipari létesítményei és a vidéki Kínában termelt nyersanyagok között. Az 1930-as évek elejére a KMT egyes frakciói tudatosan a gazdasági függetlenség és termelékenység olasz fasiszta modellje felé fordultak, hogy újra összekapcsolják a vidéki és a városi termelést. Ez erős kormányzati kontrollt jelentett a belső piacok felett, valamint az állami és a magánszféra együttműködését az iparosításban. Ezt az irányvonalat azonban felülírta a közigazgatás gyengesége, Csang Kaj-seknek, a KMT vezetőjének a katonai fejlesztései, illetve a kínai partvonal japán inváziója 1937-ben, amely elindította a második világháborút Ázsiában (Zanasi 2006).

A mezőgazdaság az 1930-as években minden problémája ellenére feltehetően még mindig többletet termelt a fogyasztáshoz képest, bár valószínűsíthető, hogy csak nagyon kismértékű többletről volt szó. A gazdaság ráadásul úgy volt felépítve, hogy ezt a minimális többletet sem fektették be az iparosítási folyamatba (Lardy 1983: 12). A meglévő regionális piacok globális kapitalizmusba való egyenetlen betagozódása széttöredezett gazdasági helyzetet eredményezett, és nem jött létre valódi „kínai” gazdaság. A KMT-nek a nemzeti piac megteremtésére tett kísérlete az 1930-as években a háborúba sodródással kudarcba fulladt. A nemzetgazdaság megteremtése az abszolút többlettermelés növelésével párhuzamosan évtizedeken át folyamatos kihívást jelentett. Ennek megoldására a szocialista fejlesztő rendszer tett végül kísérletet azzal, hogy intézményesítette az 1950-es években megjelenő új vidék-város viszonyt – ez a lépés egyszersmind megszüntette a köztük fennálló hagyományos hierarchikus kapcsolatot.

PÁRT, VÁROS ÉS PARASZTSÁG

Mire megkezdődött a japán invázió [1937-ben – *a szerk.*], a KMT fő ellenfelévé az újjáalakult Kínai Kommunista Párt (KKP, a Párt) által mozgósított paraszthadsereg vált. Maga a KKP évtizedekkel korábban alakult, és ugyanabban a viharos szellemi közegben született, mint a KMT, amelyhez hasonlóan jórészt városi törekvésként indult. A KKP

1921-es alapító ülését eredetileg Sanghajban tartották volna. Ám miután a rendőrség megzavarta a találkozót, azt északra, Csiahszing városába helyezték át, ahol tizenkét küldött a Kommunista Internacionálé helyi szervezeteként megalapította a KKP-t. A KKP a korai növekedése során túlnyomórészt városi projekt maradt, tagjai főleg értelmiségiek és ipari szakmunkások voltak. A KKP első változata az alapítás után hat évvel ért erőszakos véget – szintén Sanghajban. A kommunisták az 1920-as évek elején orosz támogatással szövetséget kötöttek a KMT-vel, és együtt harcoltak a császári rendszer eltörléséért és a hadurak hatalma alatt széttöredezett Kína egyesítéséért. A forradalmárok így munkásfelkelések sorozatával átvették a hatalmat Kína legfontosabb városaiban. Miután a KMT és a KKP forradalmárai az 1927-es „sanghaji felkeléssel” biztosították a győzelmet, a kommunisták erejétől félve a KMT ellenük fordult. Körülbelül ezer KKP-tagot és szakszervezeti vezetőt tartóztattak le, hivatalosan nagyjából háromszáz embert ki is végeztek, és további ezreket tüntettek el nyomtalanul.⁵

A „sanghaji mészárlás” indította el a városi kommunista mozgalom megsemmisítését országszerte. Kuangcsou, Csangsa és Nancsang felkeléseit leverték. A déli tartományokban húsz nap leforgása alatt több mint tízezer kommunistát tartóztattak le és végeztek ki. Mindent összevetve az 1927 áprilisát követő egy évben becslések szerint háromszázezer ember halt meg a KMT antikommunista megsemmisítő kampánya során (Zhongguo Gongchandang Lishi 1991: 216).

A KKP megmaradt töredékét a parasztság köréből kikerült vidéki bázis alkotta. Hét évvel később, a „hosszú menetelés” végére a Párt újraalkotta magát parasztok toborzásával, földek kisajátításával és azzal, hogy agitációját az árutermelésbe bevont vidék régóta fennálló feszültségeire alapozta, ezáltal tovább szélesítve ezt a vidéki bázist. A paraszthadsereggé alakult új Párt városi szárnya még az országos befolyásának visszaszerzése után is csak marginális és földalatti maradt. Ahogy a japán invázió [1937 – a szerk.] és a KMT polgárháborús kiűzése [1950 – a szerk.] közötti évek alatt egyre több terület került kommunista ellenőrzés alá, a KKP olyan városi területek irányítását vette át, amelyek

⁵ A kommunisták sanghaji munkásmozgalomban betöltött szerepének áttekintéséhez lásd Stranahan (1994).

felett kevés valódi befolyása volt, mivel a hús évvel korábbi országos mézárások teljesen megszakították kapcsolatát saját városi múltjával. Ekkorra maga a Párt is átalakult, szervezeti apparátusa alapjaiban forrt össze a paraszthadsereg működtetésével és a vidéki közigazgatás követelményeivel. A Párt városból vidékre vezető hosszú útja után most idegenként tért vissza a városokba.

A KÜLFÖLDI TŐKE ÉS A KIKÖTŐVÁROSOK

A háború során a KKP visszatért a városokba, ám azok alig hasonlítottak azokra, amelyekből korábban kivonult. A városokban 1902 és 1931 között a külföldi befektetések megnégyszereződtek (Remer 1933). A kínai-japán háború előtt, „1936-ban becslések szerint a külföldi tőke Kína teljes ipari tőkéjének 73,8%-át tette ki” (Cheng 1963: 4). A nagyvállalatok túlnyomó többségét külföldi befektetésekből finanszírozták, de kezdetben még az ilyen mértékű külföldi befektetések sem számítottak sokat. A KMT-kormány felmérései szerint „1929 és 1933 között csak kétszázötven termelőegységet lehetett modern gyárnak tekinteni”, emellett „1933-ban a 18 708 magántulajdonban lévő gyárból csak nyolcvanhat vállalat alkalmazott ezernél több munkást, [...] 16 273 magánvállalat pedig kevesebb, mint harminc munkással működött”.⁶ A háború előtt ezek a „modern” gyárak nem csupán a foglalkoztatásban vállaltak csekély szerepet Kínában, hanem az ipari termelésnek is csak szerény hányadát tették ki, annak ellenére, hogy az ipari tőkéből való részesedésük nagy volt. Az ipari termelés csupán mintegy 28%-áért feleltek, a maradék 72%-ot azok a gyakran kicsi, vidéki kézműves műhelyek termelték meg, amelyek az ország háború előtti iparának nagy részét alkották (uo.).

Nem arról van szó, hogy a városokban a háború előtti kínai ipar szükségszerűen elavult lett volna, vagy nem lett volna elég hatékony. Ugyan Kína saját, kisvállalkozásokból és kézművesekből álló decentralizált, városi üzleti hálózatai nem szerveződtek nagy, központosított ipari konglomerátumokba, mégis képesek voltak arra, hogy olajozottan kapcsolódjanak a külföldi vállalkozásokhoz, és az ország belső piacain

⁶ További részletekért lásd Cheng saját idézetét (Chiang 1955).

(illetve egyes esetekben a nemzetközi piacokon) is sikeresen keljenek versenyre a külföldi termékekkel. Ezek a városi termelési hálózatok – melyek gyökerei bizonyos helyeken a Déli Szung-dinasztiáig [960–1279 – *a szerk.*] nyúlnak vissza és a Csing-korszakban [1644–1912 – *a szerk.*] élénkültek fel jelentős mértékben – tehát korántsem álltak ellen a technológiai átalakulásnak.

A városokban a kézműves termelés a Csing-korszak [1644–1912 – *a szerk.*] és a köztársaság (1912–) idején képes volt új gépi technológiákat adaptálni, miközben megőrizte decentralizált, kisléptékű és hálózatos jellegét. Mind a hivatalos KMT-kormány, mind a gyakorlatilag független hadurak – mint például a Kuangtung tartománybeli Csen Csi-tang – részt vettek az iparosítási kampányokban olyan városokban, mint Kuangcsou, Nanking és Csungking (amely a nacionalisták háborús fővárosa). Ezek a kampányok azonban inkább megerősítették, kiterjesztették, és új technológiai eszközökkel támogatták a már meglévő termelési hálózatokat, ahelyett, hogy csak egyszerűen „modernizált” gyárakra cserélték volna őket.⁷

Ez a hálózatos, a városokon belül szétszórt és rugalmas ipari struktúra volt a kínai kikötővárosok alapvető építőeleme. A helyi gazdaság másik nélkülözhetetlen összetevőjének ekkoriban a „kulimunka” számított mind a termelésben, mind pedig az exportra termelő iparágak olajozott működéséhez szükséges szolgáltatásokban. A kulimunka sokszor alig volt különb a rabszolgaságnál – hasonlóan a tőke más hátrvidékein alkalmazott kizsákmányolási módokhoz. Ezt a típusú munkaerőt a korai kínai munkaerőpiac különös hozzáértéssel alkalmazta, adta-vette, és szervezte ki, mind a Kuangcsouhoz hasonló városokba, mind a tengerentúlra – itt leginkább kubai cukornád-ültetvényeken, Sziklás-hegységbeli vasútépítésekben és perui ezüstbányákban dolgoztattak kínai kulimunkásokat. Ezek a gyakorlatok egyértelműen jelezték Kína korai kapitalista átmenetét. Ez az átmenet kvázi gyarmati formát öltött, az országnak ugyanis csak kis részét rendelték alá közvetlenül a kapitalista törekvéseknek, még akkor is, amikor a nemzetközi keres-

⁷ Részletekért a folyamat kikötővárosokban tapasztalt lezajlásáról lásd Johnson (1933). A textiliparral kapcsolatos részletekért lásd Feuerwerker (1970). Csen Csi-tang iparosítási kampányáról Kuangtungban lásd Lin (2004). Áttekintésért lásd Arrighi (2007).

let erős vonzerőt kezdett el gyakorolni a hazai termelésre. A munkaerő fegyelmezése és eladása szerves része volt ennek a folyamatnak.

A munkaerő szabályozása azonban nem öltött azonnal „modern” formát. A köztársaság korszaka a „kereskedők felügyeletének és menedzsmentjének” rendszerét (*kuantu sangpan*) örökölte meg. A *kuantu sangpan*-rendszerben – amelyet egy olyan korszakra terveztek, amelyben a kereskedők elkülönültek a konfuciánus-tudós uralkodó osztálytól – a kereskedők gazdasági érdekei alá voltak rendelve a tudós-hivatalnokok politikai érdekeinek. A köztársaság idején a császári hivatalnoki rendszer összeomlása és a lényegesen befolyásosabb kereskedő-vállalkozók felemelkedése megzavarta ugyan ezt a gyakorlatot, de nem számolta fel teljesen. Számos hivatalnok vállalkozóvá vált, a KMT bürokráciája pedig egyfajta új hivatalnokréteggént felügyelte az ipari fejlődést a „bürokratikus kapitalizmus” korában (Andors 1977: 32–33).

Ez azt jelentette, hogy a gyárak és műhelyek hivatalos tulajdonosait (beleértve a kínai tőkéseket is) ritkán érdekelték beruházásaik részletei, amíg azok profitot termeltek. Ezért gyakori volt, hogy külsős szereplőket alkalmaztak műszaki és adminisztratív menedzszerként, de még ezek a menedzserek sem voltak közvetlenül felelősek a termelésért:

„A profittermelésre felbérelt menedzsereket az eredményeik alapján értékelték, függetlenül attól, hogyan érték el azokat. Ők voltak a közvetítők a munkások, a tulajdonosok, valamint a tulajdonosok kormányzati szövetségesei között. A tulajdonoshoz fűződő hűségük sokkal fontosabb volt a hozzáértésüknél. Az adminisztrátoroknak ezért a munkafolyamatokkal kapcsolatos elsődleges döntési jogkört képzett, tapasztalt munkásokra – úgynevezett brigádvezetőkre – kellett átruházniuk” (uo.).

A gyárakban és a kikötőkben a mindennapi munka nagy részét a munkások maguk irányították. A munkások laza csoportokba szerveződtek, maguk a csoportok pedig egy decentralizált hierarchiába fonódtak össze. Ezeknek a hálózatoknak a csomópontjai a „brigádvezető” (*patou*) vagy a munkaerő-kölcsönző vállalkozók voltak, az adminisztrátorok közvetlenül őket érték el. Az adminisztrátorok nem ismerték a munka technikai részleteit, arról nem is beszélve, hogy sokan közülük kül-

földiek voltak, a nyelvet sem beszélték, vagyis szót sem tudtak érteni a lánc legalján elhelyezkedő munkásokkal. Ennek a rendszernek természetes velejárója volt a kegyetlenség: a gazdag vezetők, akik a munkások bérének mintegy háromszázszorosát keresték meg, napszámok által cipelt bársonypárnás hordszékekről ellenőrizték gyáraikat.

A brigádvezetők és a munkaerő-kölcsönzők mellett léteztek még céhmesterek és titkos társaságok is. Bár a Csing-korban eredetileg valamiféle lázadó szervezetekként jöttek létre, a nacionalisták idején a céhek és a titkos társaságok inkább bünszövetkezetekre kezdtek hasonlítani. Mindegyikük hozzájárult a munkaszervezés azon formáinak kialakításához, amelyek a kapitalista integráció e korai időszakában alakultak ki. A céhek háttérbe szorították mesterségük művészetét, és inkább jól jövedelmező megbízásokat igyekeztek felhajtani. „Kezdő kapitalista építőipari vállalatokká váltak. A céhmesterek által alkalmazásba vett munkások bérének jelentős része egyből visszafolyt a céhekhez tagdíjak formájában [...], emellett a mesterek gyakran alkalmaztak erőszakot a foglalkoztatás és az építkezések feletti monopóliumuk érvényesítéséhez” (uo.: 33).

A Csing-dinasztia idején betiltott titkos társaságok az 1911-es köztársasági forradalom idején segítettek a mozgósításban, amiért cserébe akkor először engedélyezték nyílt működésüket. Ez alapjaiban változtatta meg a titkos társaságok funkcióját, és véget vetett annak az időszaknak, amelyben „primitív lázadókként”⁸ tekintettek rájuk. Néhány közülük „hűséges maradt ’társadalmi bandita’ gyökereihez”, és csatlakozott a Kommunista Párthoz. De a legtöbben átlagos reakciósokká váltak:

„A köztársaság hátralevő évtizedeiben a szicíliai maffiára hasonlítottak, terrorista szindikátusként működtek, és levetkőzték korábbi ’társadalmi banditaságuk’ összes elemét. Az 1920-as és 1930-as években folytatólagos és kölcsönösen kedvező viszonyuk a Kuomintanggal kivívta

⁸ A „primitív lázadó” Eric Hobsbawm angol történész által bevezetett fogalom. A szerző 1959-ben megjelent – és 1974-ben magyarul is kiadott –, azonos című könyvében a 19. és 20. századi Nyugat- és Dél-Európában aktív archaikus társadalmi mozgalmakat elemzi: Robin Hood-szerű banditákat, titkos társaságokat, millenarista parasztfelkeléseket stb. Hobsbawm szerint ezeket a szervezkedéseket a társadalmi elnyomás hívja életre, ám nem tekinthetők modern társadalmi mozgalmaknak, mivel nincsenek világos céljaik, koherens ideológiájuk és megfelelő szervezettségük. – *a szerk.*

számukra, hogy a kormány (Sanghajban, 1927-ben fegyvertelen munkások ellen bevetett) bérgyilkosaiként és a Nacionalista Párt legkorruptabb és legreakciósabb tagjainak ügynökeiként váljanak ismertté” (Davis 1971: 171–172).

1927 után az efféle csoportok befolyása megnőtt abban a vákuumban, amely a kommunista szakszervezetek és a Párt sejtjeinek megsemmisítése miatt keletkezett. Az eredmény egy olyan város lett, amelyben a munkaerő-kölcsönzők, a brigádvezető-rendszer, a céhek és a titkos társaságok komplex munkaerő-szervezési hálózatot alkottak, amelyet egyaránt meghatározott a bérfüggőség és a gyarmati rendszerekben szokásos közvetlen erőszak.

Ezeken a kikötővárosokon kívül, Kína szárazföldi részein városi ipari projektek csak korlátozott mértékben voltak jelen, „a hatalmas agrárgazdaságon belül különálló szigetekbe zárva” (Andors 1977: 43). Ezeket általában a Csing- és a köztársasági korszak kormánytisztviselői hozták létre kísérleti jelleggel, hogy katonai infrastruktúrát építsenek ki, amely képes megerősíteni a tartományait. Az ilyen „ipari szigetek” nagyrészt önellátóak voltak, akárcsak a külföldiek által épített néhány belföldi iparterület. Az ipar túlnyomó részét a vidék-város kontinuumon elhelyezkedő könnyűipar tette ki. Igazán „modern” ipari struktúra a kínai szárazföldön csak a japán invázió (1937–1945) után épült ki.

VIDÉKI FORRADALOM

Amikor a forradalom az 1920-as évek végén vidéken folytatódott, a KKP-nak nehezen ment a szerveződés a déli falvakban. A köztársaság államszervezete [a KMT uralma alatt – *a szerk.*] a déli régióban oly módon tudott beavatkozni a vidéki társadalmi viszonyokba, ahogyan arra északon nem volt képes (Liu 2007). Mivel a késő császárkorban sok déli földesúr a városokba költözött, távollétükben az állam sokkal nagyobb szerepet játszott a déli falvak osztályviszonyainak alakításában: elérte, hogy „behatoljon a helyi társadalomba, és saját céljai érdekében összehangolja a különböző társadalmi csoportok és osztályok tevékenységét, anélkül, hogy despotikus, kényszerítő erőt alkalmazott

volna” (uo.: 47). Ezzel szemben északon a falvak sokkal kevésbé voltak megosztottak osztályszempontból, és sokkal inkább egyhangúan el-leneztek az állami beavatkozásokat, különösen amióta a Csing-korban megpróbálták emelni a rájuk kivetett adókat. Ez a földrajzi eltérés, mely állam és társadalom viszonyában figyelhető meg, a háború alatt nagyobb teret kínált a KKP-nak a szerveződésre északon, ahol a Párt a nacionalistákat és a japánokat egységesen elutasító falvakkal dolgozott együtt. Az látható tehát, hogy az osztálykülönbségek felnagyítása nem bizonyult túl hatékony stratégiának a KKP számára, ehelyett inkább a falu vált a mozgósítási törekvések „alapegységévé” (uo.: 98). Ezt a kapcsolatot a KKP föld- és adópolitikája a háború alatt csak tovább erősítette.

Ez a siker a viszonylag egységes északi falvakban a forradalom mintapéldájává vált. A Párt új populizmusa az előző évtizedekben kialakult társadalmi ellentmondásokból táplálkozott, melyek a vidéki régiók globális kapitalizmusnak való egyenetlen alávetése miatt jöttek létre. Ezek a körülmények két, egymásnak ellentmondó politikai irányzat kialakulásához járultak hozzá. Az egyik az osztályharc politikája volt, válaszként arra, hogy a vidéki egyenlőtlenségek megnövekedtek, a nemesség pedig egyre szorosabb felügyeletet gyakorolt a vidéki többlettermelés és a piacok felett. A másik a nemzeti egység politikája, amely a külföldi invázióval, az imperializmussal és a külföldi hatalmaknak való alárendeltséggel helyezkedett szembe. A forradalom alatt nem egyszer éles osztályellentétek kerültek felszínre, bár a forradalmi időszakban és azután is jórészt a nemzeti egység politikája dominált. Ebben az értelemben a KKP politikája visszatükrözte a KMT-ét, hiszen középpontjában szintén a nemzeti egység állt. Viszont a KKP jobban áthidalta az osztályellentétek és nemzeti egység politikája közötti ellentmondást a „nép” fogalmával. Pusztán a nemzeti egységre való összpontosítás elégtelen és egyoldalú volt, ezzel szemben a „népet” önmagában sem az állampolgárság, sem az osztályhelyzet nem definiálta. Ehelyett a forradalomhoz fűződő szubjektív viszony határozta meg azt, hogy valaki a „néphez” tartozik-e, vagy sem. Így még a nemzeti burzsoázia (kínai tőkések, akik nem működtek együtt közvetlenül a külföldi hatalmakkal), a hazafias gazdag parasztok és a földbirtokosok is tartozhattak a „néphez”, amennyiben a forradalom mögé álltak (az erőforrásaikkal is). Ez a fajta

szubjektivitás ettől kezdve meghatározó összetevőjévé vált a KKP politikájának.

A földreform előrehaladása – ami a földek újraelosztását célzó kampányok és alulról szerveződő mozgalmak sorozatát jelentette – a Párt politikájának változásait követte. Azokon az északi területeken, amelyek 1949 előtt is a Párt fennhatósága alá tartoztak, a földreform már 1946-ban elkezdődött, amint újra fellángolt a polgárháború a KMT-vel. Ugyan kezdetben a Párt „engedélyezte” a parasztok számára, hogy földbirtokosoktól sajátítsák el területeiket, 1947-re a „földek egalitáriánus újraelosztása” már állami „vezérelvvé” vált (Fangchun 2008: 3). A reform e szakasza 1948-ban zárult le, mert a Párt végül túl radikálisnak ítélte a folyamatot. A vidéki nemességet felszámoló radikális földreform csak azután indult újra, hogy a KKP országos szinten átvette a hatalmat, ami a földek nagy léptékű újraelosztásához vezetett.

A korai földfoglalások gyakran a Párttól független, rendszeres időközönként kitörő parasztlázadásokból nőttek ki, azonban a folyamat során a pártkáderek⁹ azonosították a szegényparasztnak között azokat az aktív felkelőket, akik a földesúri és gazdag paraszti osztályok elleni harc élére álltak. A cél egyfelől az volt, hogy felszámolják a vidéki kizsákmányoló osztályokat, másfelől pedig az, hogy helyi támogatók aktív csoportját hozzák létre. Ez a kettős célkitűzés kulcsfontosságú volt az államhatalom kiépítéséhez a falvakban, mivel helyi felhatalmazást biztosított az új közigazgatási struktúráknak. Ez a folyamat a szocialista korszakban kialakuló új osztályszerkezet magjait is elhintette. A falusiakat nyilvánosan öt osztályba sorolták, attól függően, hogy a terület kommunista elfoglalása előtt milyen szinten érintette őket a kizsákmányolás. Észak-Kínában a folyamat erőszakosabb volt, mivel a korábban egységes falvakban kiéleződtek az osztálykülönbségek. Miután ez a folyamat lezajlott, egy új falusi hatalmi struktúra alakult ki. Délen a folyamat mérsékeltebb volt, csak a gazdag parasztnak földtöbbletét osztották újra. A háború előtti földbirtokosok többsége távol élt, így nem is volt a falvakban, amikor a földreform megkezdődött. Az 1949 utáni földreform vezérelve a termelés növelése lett, ezzel

⁹ A „kádér” itt a kínai „*kanpu*” fordítása, amely párt- és állami funkcionáriusokat jelöl. A kifejezés egyes és többes számban is használható. Bár az angol nyelvű olvasók számára gyakran nem egyértelmű, ez a fordítás a szakirodalomban általánossá vált, így a forrásainkkal való összhang fenntartása érdekében mi is ezt használjuk – *a ford.*

párhuzamosan pedig az olyan osztályok kiszorítása, amelyek versenyezhettek az állammal a többletért.

Annak ellenére, hogy az újraosztás módszerei különbözőek voltak, a falvakban Kína-szerte kiegyenlítődt a földbirtokok mérete. A parasztcsaládok túlnyomó többsége jól járt ezzel, a Párt pedig így alapvető fontosságú támogatást szerzett. Hivatalosan háromszázmillió paraszt jutott földhöz, és a földbirtokok több mint 40%-át újraosztották. A korábbi földesurak földterületeinek aránya 30%-ról 2%-ra csökkent (Riskin 1987). Ez hatékonyabbá tette a vidéki háztartások termelését, hiszen sok parasztcsalád most először jutott hozzá közvetlenül a termelőeszközökhöz. A földreform 1953-ra lényegében befejeződött, megeremtve az egyenlőséget a földbirtokok terén, megerősítve a Párt hatalmát a falvak felett, és leszámolva a vidéki nemességgel, amely az állam riválisa volt a vidéken termelt többlet elsajátításában. A folyamat elősegítésével a Párt széleskörű felhatalmazást nyert a néptől. Eközben a vidéki gazdaság kilábalta a hosszú háborús hanyatlásból, és többletet kezdett termelni, amelynek kinyerése az új állam egyik fő célja volt.¹⁰

JAPÁN MANDZSÚRIA¹¹

A japán invázió [1937–45 – *a szerk.*] ellentmondásos hatással volt a kínai gazdaságra. Egyrészt páratlan pusztítást hozott magával. A Csing-korszakban és a köztársaság időszakában kiépített nemzeti közlekedési infrastruktúrát földig bombázták. Az újonnan létrehozott bankrendszer, amely az amerikai ezüstfelvásárlási program óta először stabilizálta az árakat, a megszállás alatt gyorsan összeomlott. Ezután a háborús kiadásokat kétségbeesett bankjegynyomtatással próbálták fedezni, olyan inflációs válságot indítva, amely végül tönkretette a köztársaság gazdaságát. A déli rizsövezet elpusztítása következtében hiánycikké váltak az élelmiszerek, az ország egymillió ipari munkása és tízmillió kézműves iparosa pedig munkanélküliséggel és hiper-

¹⁰ Victor Lippit (1975) az iparosítás elősegítését látja a KKP vidékpolitikájának legnagyobb eredményeként.

¹¹ Kína északkeleti részén található. Mandzsúriáért a 19. századtól kezdve folytak a harcok az Orosz Birodalom, Japán és Kína között – *a szerk.*

inflációs élelmiszerárakkal szembesült. E gazdasági káosz nagy része a polgárháború idején is folytatódott a KMT ellenőrzése alatt álló területeken, mindezeket a problémákat pedig a KKP is megörökölte a győzelme után (Cheng 1963).

De nem a pusztítás volt a japánok egyetlen öröksége. A csendes-óceáni háború közeledtével a japánok óriási beruházásokat hajtottak végre Mandzsúriában és Tajvanon. Néhány év alatt egy teljesen új ipari struktúrát építettek fel a semmiből, amelynek léptéke és kiterjedése messze meghaladta a külföldi tőkések beruházásait az előző évszázadban. Ezek a japánok által épített ipari övezetek együttesen kétszer akkorák voltak, mint Kína háború előtti iparának egésze (uo.).

A kelet-ázsiai szárazföld termelési földrajza a következőképpen formálódott át: miközben mérséklődött a függés a kikötőktől és exportövezetektől, megnőtt a belföldi (elsősorban katonai) fogyasztásra termelő új hazai nehézipar jelentősége. Eközben az egész északkeleti régióban olyan mértékű és sebességű urbanizáció indult el, amelyhez hasonlóra egészen az 1980-as évekig nem volt példa. 1910-ben a városlakók Mandzsúria teljes lakosságának mindössze 10%-át tették ki, 1940-re a városi lakosság viszont megduplázódott (Tucker 2005). Az új lakosok közül sokan maguk is bevándorlók voltak Észak-Kína más területeiről, akik egy-egy munka elvégzése után gyakran visszatértek szülőfalvaikba, amit megkönnyített a japán vasút- és gőzhálózat.¹²

A kikötővárosok decentralizált, kis léptékű ipari hálózataival ellentétben a japán ipari övezet nagyszabású és vertikálisan integrált volt, valamint alaposan beépült a háborús termelés bürokráciájába. A gyárak struktúrája az amerikai ipari övezetek hatalmas taylorista konglomerátumainak felépítését próbálta utánozni a legfejlettebb gépekre épülő tőkeigényes vállalatokkal, amelyeket az „olcsó kínai munkaerő és szinte feudalisztikus munkaszervezés” működtetett (Tucker 2005: 28). A térség fejlődésének korai szakaszában képzetesebb japán munkaerőt is alkalmaztak, de ez csak rövid ideig volt jellemző, mivel a japánok az olcsóbb munkaerő előállításának érdekében kínai technikusokat képeztek, hogy azok vegyék át a helyüket.

¹² Figyelemre méltó a hasonlóság Kína jelenlegi, *hukou*-besoroláson alapuló vidéki migráns munkaerőrendszerével.

A kínai munkásokat Mandzsúriában és másutt is brigádvezetők vagy munkaközvetítők szervezték be – ezek a szereplők a japán munkaadóktól megkapták a bérek teljes összegét, majd azt saját belátásuk szerint osztották szét a munkások között, a pénz jelentős hányadát megtartva maguknak. Viszont amíg a déli kikötővárosokban alkalmazott brigádvezető-rendszerben a brigádvezetők a céhekkal és más vállalkozókkal versenyezve kevesebb munkást irányítottak, akiket sokkal kisebb vállalkozásokhoz szerveztek ki, addig ezek a modern japán gyárak teljesen más léptékű munkaszervezést igényeltek. Sokan csak „néhány *patout* használtak, akik több ezer munkást szerveztek be és irányítottak” (uo.: 29). Ez az irányítás a brigádvezetők közötti hierarchia mentén szerveződött meg: a „3-as számú *patou*” a legalsó szinten „körülbelül tizenöt munkásból álló brigádokat” irányított. Magát a brigádvezetői hierarchiát is felduzzasztotta a kiterjedt bürokrácia, melyhez „egyéb tisztségviselők – mint például egy *hszienseng* vagy *sensi* (aki hivatalnok, könyvelő és bérszámfejtő volt) –, szakácsok és futárok” tartoztak (uo.).

A brigádvezető-rendszer alatt helyezkedtek el az ideiglenesnek tekintett munkások és a még rosszabb helyzetű alkalmi munkások, akik nem részesültek brigádvezetői védelemben. Amellett, hogy a nem alkalmi munkások is kaptak fizetést – igaz, gyakran napi szinten –, a brigádvezető bizonyos béren kívüli juttatásokat is biztosított nekik, többek között ételt, lakhatást, egészségügyi ellátást, védelmet és szabadidős tevékenységeket. A béreket gyakran a munkavállalók származása szerint állapították meg: a bevándorlók csak a kétharmadát kapták annak, amit a helyi munkavállalók kerestek (uo.). Néhány esetben (mint például a *fusuni* szénbányákban) a munkásokat közvetlenül a vállalat vette fel és fizette ki, de magát a munkát továbbra is a művezetőként fellépő brigádvezetők felügyelték. Magasabb szinten az egész régió iparának irányítása taylorista jellegű volt. Olyan szakértőket vontak be a vezetésbe, mint Vada Tosio, a hirosimai Daiito Pszichológiai Intézet igazgatója. Ezeket a szakértőket azért utaztatták ide, hogy felmérjék a munkások alkalmasságát, növeljék hatékonyságukat és standardizálják a termelést (uo.: 31–32).

Az 1940-es évek elejére munkaerőhiánnyal szembesülve a japánok hamarosan erőszakosabb toborzási eszközökhöz fordultak. A diákok, rabok, csavargók és a munkanélküliek vagy alkalmi munkások állandó mozgásban lévő csoportjait jórészt fizetetlen és kötelező munkaszol-

gálatra kényszerítették. Ezt a katonai és ipari fejlesztési projektekbe való általános besorozásra törekvő, 1940 áprilisi „Nemzeti hadsereg törvény” tette hivatalossá. Akiket nem soroztak be a hadseregbe, azokat nemzeti munkaszolgálatra küldték „hús és huszonhárom éves koruk között, hogy a katonai építkezéseken, kulcsiparágakban vagy a helyi termelésben dolgozzanak” (uo.: 49–50). A munkaszolgálati rendszer brutalitását hiba lenne alábecsülni: pusztítás mértékét és kiterjedését tekintve joggal hasonlítják sokan az európai holokauszthoz.

Ebben az időszakban tehát egyidejűleg léteztek a munkaszervezés racionalizálása és modernizálása érdekében használt taylorista módszerek és az órabérrendszer, illetve a munkaszervezés erőszakon alapuló rendszerei. Ez utóbbi jelenthette például a brigádvezetők agresszív fellépését, vagy akár a robotmunkának, akár a termelésnek és kereskedelemnek a hűbérihez hasonló, „tributárius”¹³ rendszerének újjáélesztését is. Ez bizonyos fokú hasonlóságot mutatott a kapitalizmus előtti felhalmozás Eurázsia-szerte használt különböző formáival, aminek következtében a mandzsúriai munkarendszert bizonyos szerzők pontatlanul „feudálisnak” nevezték. Ennél is fontosabb, hogy a munkarendszer e „feudális” aspektusait gyakran úgy ábrázolták, mint amelyek ellentétben állnak a munkaerő-felhasználás bérvizonyokon keresztül történő, „racionális”, taylorista rendszerével.

Ez a szembenállás azonban nem ilyen egyszerű. A kínai szárazföld japán iparosítása állítólagos „feudális” elemei ellenére is felfogható az értéktermelés által dominált kapitalista termelési módra való áttérés kiindulópontjaként. A japán (vagy éppen a német, olasz és amerikai) háborús komplexum növekedését félreértés lenne kizárólag katonai tébollyal magyarázni. A hadi terjeszkedés valójában a tőkefelhalmozás szükséges velejárója volt egy olyan korszakban, amikor az államok szembesültek saját növekedésük korlátaival és az értéktermelés válságával. A kínai szárazföldi területek japán gyarmatosítása a globális kapitalizmus válságára adott válasz volt. Bizonyos értelemben ez „eredeti felhalmozásként”¹⁴ is értelmezhető, ha a fogalmat nem csupán

¹³ A tributárius rendszer a Kína köré összpontosuló laza nemzetközi hálózatokból állt, amely többféle kereskedelmi, katonai erőt, diplomáciai és rituális kapcsolatot foglalt magában. – *a szerk.*

¹⁴ Az eredeti felhalmozás alapvetően azt a folyamatot jelöli Marxnál, amikor a 16. századi Angliában az akkor megszülető burzsoázia a korábban közösségi, egyházi

abban az értelemben vesszük, ahogy azt a *kereskedelmi* kapitalizmus terjeszkedésére szokták használni – gondolva itt az európai kapitalista termelési mód genovai, németalföldi és brit ciklusainak elemzésére.

A japán bevonulás Mandzsúriába kísérlet volt arra, hogy elmozduljanak attól a gyakorlattól, amelyben a gyarmatosító kapitalista vállalatok a „munkaszervezésben főleg archaikus (‘prekapitalista’) módszereket, valamint alacsony szintű technológiát alkalmaznak” (Banaji 2010: 62). Ez Kína esetében némiképp leegyszerűsítő, de jórészt leírja a kikötővárosok munkaszervezését. A japánok olyan nagyszabású, erősen gépesített és összehangolt ipari vállalatok létrehozására törekedtek, amelyek képesek voltak a termelékenység növelésére, ezáltal pedig a relatív értéktöbblet-termelésre, ahelyett, hogy egyszerűen csak több munkástól sajátítottak volna el több abszolút értéktöbbletet. Az ebből a folyamatból származó bevételeket a növekvő hazai és nemzetközi piacokon – melyek (újja)építésén aktívan dolgoztak – kívánták árura cserélni és befektetni.

A brigádvezető-rendszer fejlesztése és a kényszermunka bevezetése tehát nem a prekapitalista termelési módokhoz való visszatérést jelentette, hanem épp ellenkezőleg: a végletekig fokozott kapitalista termelési logika melletti elköteleződést. Egy utolsó utáni erőfeszítést tettek a kapitalista társadalmi viszonyok megőrzésére, amelyek biztosították a további értékfelhalmozást a kelet-ázsiai szárazföldön. Ezt követte a gyorsuló növekedés, a belföldi piac fokozódó áruforgalma és a városi demográfiai átmenet kezdete, valamint a korábbi parasztmigránsok tömeges proletarizálódása. A munkaszervezés erőszakos formái voltaképpen a taylorista „racionalizálási” törekvések tökéletes kiegészítői voltak, mivel a munkaerőhiány és a katonai vereségek közepette csak ezek lehettek működőképeseek, vagy pontosabban: csak ezek kényszerítették munkára az embereket.

és állami tulajdonban lévő földeket és termelőeszközöket az állam segítségével kisajátítja és felhalmozza. Ezzel párhuzamosan a termelőeszközöktől megfosztott embereket az állam és a tőkésosztály erőszakos eszközökkel a bérmunka viszonyai közé kényszeríti (Marx 1961 [1867]). Az eredeti felhalmozás fogalmát ennél tágabb értelemben is használják a politikai gazdaságtanban: eszerint a kapitalizmus történetének minden nagyobb fellendülését (genovai, németalföldi, brit és amerikai hegemoniaciklusok) egyfajta „eredeti felhalmozással” tudta biztosítani a kor hegemón hatalma (Arrighi 1994). – *a szerk.*

AZ IPARI ÖRÖKSÉG

Miután a japán hadi komplexum 1945-ben a szovjet és amerikai offenzívák hatására összeomlott, a mandzsúriai állótöke¹⁵ a Kuomintang (KMT) által vezetett állam tulajdonába került. Ez az ipari struktúra túlnyomórészt a villamosenergia-termelésre irányult, a japánok veresége után az ország elektromos iparának 63%-a a KMT állami tulajdonában volt, a visszavonuló japánoktól elfoglalt üzemekben termeltek az áramot. Emellett az elsődleges ipari nyersanyagok előállítására is cél volt: az acél és vas esetében 90% volt állami tulajdonban, a volfrámnál 100%, az ónnál 70%, a cement esetében pedig 45%. Az állami tulajdonú ipari tőke összértéke tíz év alatt százszorosára nőtt, az 1936-os 318 millió jüanról 1946-ra 3161 millió jüanra, amikor is a teljes ipari tőke 67,3%-át tette ki (Cheng 1963).

A KMT nem volt képes arra, hogy ezt a hatalmas új bürokráciát igazgassa. A japán uralom alatt megkezdődött aggasztó gazdasági tendenciák folytatódtak a nacionalisták idején is, akik képtelenek voltak megfékezni az inflációt, valamint az elődeik által megkezdett birodalmi terjeszkedést sem voltak képesek újraindítani. A japán megszállás előtt épp kialakulóban lévő középosztály eddigre szinte teljesen felszámolódott. Emellett egy új bürokratikus hadúri réteg alakult ki az összeomló KMT-n belül és mellett, amely szinte tökéletes feltételeket teremtett a kommunista hadsereg erősödéséhez a vidéki területeken.

Amikor a polgárháború alatt a KMT elkezdett területeket veszíteni a KKP-val szemben, a kommunisták megörökölték a nem mezőgazdasági termelés leginkább érintetlen elemét: a japánok által épített állami-ipari struktúrát. Mandzsúriát hamar elfoglalták Oroszország hathatós katonai támogatásával, amely jelentős mennyiségű lőszer, tüzérséget, tankot és repülőgépet biztosított a kommunista hadseregnek, miközben az oroszok segítettek a mandzsúriai vasúti hálózat újjáépítésében is. Ennek a segítségnek azonban jelentős ára volt: Sztálin arra utasította az orosz katonákat, hogy a KMT-vel szövetségbe fosszák ki a mandzsúriai gyárakat, hogy így állítsák helyre a Szovjetunió háború sújtotta iparát (Heinzig 1998).

¹⁵ termelési eszközök, gépek (Marx 1958 [1885]) – a szerk.

A KKP Mandzsúriában szembesült először az iparosítás és az urbanizáció kihívásaival, amelyek a szocialista korszakban központi szerepet kaptak. Ez nemcsak azt jelentette, hogy mivel „a városi szárny nem tudta biztosítani a városi termelés újraindításához szükséges képzett kádereket” (Andors 1977: 45), a Pártnak meg kellett találnia a technikai akadályok leküzdésének módját, hanem azt is, hogy a korábban viszonylag önállóan működő városi és vidéki szárnyakat össze kellett olvasztania. A KMT-uralom és a japán megszállás idején a városi szárny, amelynek élén Liu Sao-csi állt, titokban illegális tevékenységet folytatott, ezért szervezetük nagy hangsúlyt fektetett a titoktartásra, az erősen szabályozott parancsnoki hierarchiára és a szigorú fegyelemre.

A kommunistáknak a még mindig a földalatti tevékenységre tervezett, széleskörűen szabályozott parancsnoki rendszer szerint működő városi szárnyára hárult annak a felelőssége, hogy a háborús termelést és a kommunisták által vezetett iparosítás első lépéseit megszervezzék. Felismerték, hogy ez milyen problémákkal jár, de nem volt más alternatíva. Még azokon a helyeken is, ahol a munkások képesek voltak működtetni a gépeket a japánok és a KMT-vezetők elmenekülése után, a Párt városi szárnya maradt az egyetlen olyan hatalom, amely koordinálni tudta a termelést a gyárakban, továbbá irányítani a termékek elosztását azokon a területeken, amelyek kívül estek a nehézipar földrajzilag Mandzsúriára koncentrálódó övezetén.

A Mandzsúriában hozott döntések a kommunista projekt gyökeréig hatoltak. A japánok építette ipari infrastruktúra elfoglalása magában hordozta azt a kockázatot, hogy újraindul az a brutális terjeszkedési folyamat, amelynek támogatására korábban ezt a teljes infrastruktúrát létrehozták. Emellett azt is vállalniuk kellett volna a kommunistáknak, hogy újjáépítik az ipari infrastruktúra működtetéséhez szükséges bürokráciát is. Még az sem oldotta volna meg a nagyüzemek strukturális problémáit, ha a Párt átruházza az üzemek közvetlen irányítását a megmaradt, működtetésükre kiképzett munkásokra, és a földrajzi elhelyezkedésükből adódó kihívásokra sem nyújtott volna megoldást. Ugyan a brigádvezető-rendszert fel lehetett volna tölteni választott képviselővel, de ez csak felváltotta volna a darwinista bürokráciát egy demokratikussal.

Más szóval, Mandzsúria ipari infrastruktúrája nem egy politikailag semleges gépezet volt, amelyet egyszerűen el lehetett foglalni, hogy jobb célokért működtessék. Épp ellenkezőleg, logisztikai hálózatának egésze, egyenetlen földrajzi adottságai és a gyárak egyszerű felépítése (a fizikai kivitelezéstől az adminisztrációig) mind pontosan arra voltak tervezve, hogy a vendégmunkásokat az új városi-ipari központba szippantsák, elválasztva őket a saját megélhetésüket biztosító termelőeszközöktől. Emellett ez a struktúra arra is kényszerítette őket, hogy saját reprodukciójukat¹⁶ a vezetőség különböző rétegeitől tegyék függővé, akár a munkabérek, akár a brigádvezetők biztosította lakhatás és egészségügyi ellátás révén. Mindez persze nem azt jelenti, hogy ez az infrastruktúra eredendően rossz vagy a kommunista projekt számára használhatatlan lett volna – csupán arról van szó, hogy a modern technológia és a termelékenységnövekedés előnye kéz a kézben járt az infrastruktúra korlátaival.

Egészen pontosan az volt a kérdés, hogy hogyan lehet egyszerre kihasználni az örökölt infrastruktúra termelési kapacitását és átalakítani a társadalomra jellemző termelési viszonyokat. Olyan változás elindítása volt a cél, amely jócskán túlmutat az egyes vállalkozások szintjén, és amelyet nem az egyes munkások és egyes munkahelyek viszonyában bekövetkező apró reformok felhalmozódása hoz létre – noha ezek nyilvánvalóan fontosak, és a folyamat minden szakaszában megjelennek. A Párt iparszervezési elméletei e nagyobb problémával való szembenézés során váltak relevánssá. Ezek a felülről lefelé irányuló elméletek eközben gyakran párosultak az ezekben az iparágakban dolgozó munkások tevékenységével, akiknek a saját véleménye ezekben a kérdésekben hozzájárult a kommunista projekt (amely semmi esetre sem volt a KKP-re redukálható) általános sokszínűségéhez. A következő három évtizedet az ipari örökség átalakításáért és kiter-

¹⁶ A (társadalmi) reprodukció az élet újratermelését jelenti, tehát „azokat a tevékenységeket, amik közvetlenül szükségesek ahhoz, hogy az ember életben maradjon és napról napra visszanyerje a munkaerejét” (Csányi, Gagyai és Kerékgyártó 2018: 6), legyen szó élelmezésről, ruházzkodásról, alapvető háztartási munkák elvégzéséről. A jellemzően inkább nők által végzett reprodukív munka ki nem fizetése (alulfizetése) fontos eleme a tőkefelhalmozás folyamatának, ugyanis ellentételezés híján olcsóbban lehet újratermelni a bérmunkások munkaerejét, akiknek így szintén kevesebb fizetést kell biztosítani a munkájuk által megtermelt értékből (Csányi, Gagyai és Kerékgyártó 2018). – a szerk.

jesztéséért folytatott harcok fémjelezték. A Párt jó párat elsajátított a sokféle álláspont közül, hogy biztosítsa stratégiai hegemóniáját – egy olyan hegemóniát, amelynek előfeltétele a termelésben rejlő lehetőségek kiaknázása volt.

A VÁROS-VIDÉK MEGOSZTOTSÁG

Annak ellenére, hogy Kína paraszti többségű ország volt, és a forradalmi bázis is jórészt vidéken összpontosult, a városok központi szerepet játszottak abban a kísérletben, hogy a modernizáció vívmányait kiterjesszék Mandzsúria határain és a déli kikötőkön túlra. Ez a törekvés a régió történetében először valódi „nemzetgazdasággá” fűzte volna össze az ipari szigetvilágot, ráadásul egyúttal fontos támaszt teremtett volna a hőn áhított globális kommunista átmenet számára. A KKP Hetedik Központi Bizottságának második plenáris ülésén, 1949 márciusában Mao kijelentette, hogy „a Párt munkájának súlypontja áthelyeződött a faluról a városra” (Andors 1977: 44). Azonban a városok „ipari szigetei” komoly akadállyal bizonyultak – nem annyira a „nemzetgazdaság” kiépítésében (valójában e téren inkább veszélyes katalizátorként működtek), hanem abban, hogy felépüljön valami, ami egy kicsit is hasonlít egy 20. századi kommunista projekthez.

A szocialista korszak valóban átmeneti időszak volt, amely során a változatos gazdasági alterületekből és a munkaszervezés különböző módjaiból apránként egy „nemzetgazdaságot” fontak össze. A gabonáhozamra vonatkozó központi szabályozás bevezetése és az erőforrások vidékről városba csatornázása volt a „nemzetgazdaságnak” a legalapvetőbb és egyetlen jellemzője, amelyről elmondható, hogy összefogta a várost és a vidéket, és bebetonozta a kettő kapcsolatát. Tehát az egész fejlesztő projekt alapját a vidék-város megosztottság elmélyítése jelentette, annak ellenére, hogy az ország vagyona nőtt.

A legfontosabb dilemma, amelyet a városok létezése vetett fel, a következő volt: hogyan lehet megvalósítani egy olyan agrárforradalmat, amely képes csökkenteni az élet újratermelésének költségeit, és egyenlőséget teremt – amely nem a nélkülözés egyenlőségét jelenti a világ legszegényebb országában –, ugyanakkor nem aknázza alá ennek az egyenlősítési törekvésnek az alapját azzal, hogy kivételezett helyzetbe

hozza a földrajzilag koncentrált ipari zónákat, és új hierarchiákat hoz létre az urbanizáción keresztül? Ahhoz, hogy ezt kontextusba helyezzük, elég felidézni a tényt, hogy az ország kelet-ázsiai szárazföldi területei a forradalom idején a világ legelmaradottabb régiói közé tartoztak. Az 1943-as Kínához képest Oroszország (maga is nagyrészt fejletlen agrárország a forradalom előestéjén) 1913-ban már háromszor annyi acélt és kétszer annyi vasat gyártott, kétszer olyan hosszú vasúthálózattal rendelkezett, és harmincszor annyi kőolajat termelt (Cheng 1963). Mindez abszolút értékben értendő, nem pedig egy főre vetítve, vagyis nem számítva a jelentősen nagyobb kínai népességet. Ez utóbiból nagyon kevesen dolgoztak a modern városi iparban. Az 1950-es évek elejéig Kína lakosságának kevesebb mint 2%-a volt „munkás és alkalmazott” (Cheng 1963: 14) – a túlnyomó többség paraszt volt.

Az urbanizáció összetett probléma. A városelméleteket gyakran szemérmetlenül átítatja az ideológia. Ezek közül a legnépszerűbb a kapitalista fejlődés „kereskedelmi modellje”, amely a kapitalizmust úgy ábrázolja, mint az emberi természet elkerülhetetlen kinövését és általában azt is feltételezi, hogy „a városok kezdettől fogva a kapitalizmus embrionális fázisai” (Wood 2002: 13). Ez a megközelítés azt is sugallja, hogy „a városok természetüknél fogva szemben álltak a feudalizmussal, így növekedésük – bárhogy is történt – aláásta a feudális rendszer alapjait” (uo.: 15). Ebből a gondolatmenetből az következik, hogy a városok valójában szemben állnak minden más termelési móddal a kapitalizmuson kívül, és az urbanizáció minden formája eredendően kapitalista.

A valóságban azonban nem a kapitalizmus volt az egyetlen termelési mód, amelyhez jelentős urbanizációs folyamatok kapcsolódtak. Ennek ellenére mégis gyakori az az elgondolás, miszerint a kapitalizmus felszámolásának velejárója lesz a város felszámolása és az ipar szétrobbantása szántóföldek, gyárak és műhelyek „kertvárosává”, ahol a lakott területeken magát a lakosságot is nagyjából egyenlően kell elosztani. Ezt a képzavart Marx és Engels munkássága tovább fokozza. A „népesség egyenletesebb elosztása város és vidék között” egy a Kommunista Kiáltványban javasolt tíz intézkedésből.¹⁷ Ez felfogható az

¹⁷ Az eredeti szöveg a következő részre utal a *Kommunista Kiáltvány*ből: „gradual abolition of all the distinction between town and country by a more equitable distribution of the populace over the country”. A *Kiáltvány* magyar fordítása (Marx

Európában akkortájt kialakult, a vidék és város közötti egyenlőtlenségekre adott válaszként is, később azonban Engels már történelmitlen jelenségként tárgyalja mindezt *A család, a magántulajdon és az állam eredete* című művében, amelyben a várost a „civilizáció alapvető jellemzőjeként” és ezáltal minden korai osztályszerkezet kiindulópontjaként állítja be ([Engels] 1982: 201).

A kínai szocializmus első éveiben gyorsan rögzítettek egy hasonló elvet a hivatalos dokumentumokban, visszatükrözve a *Kiáltvány* nyelvezetét. Azzal a ténnyel nem igazán törődtek, hogy a Marx és Engels által megfigyelt európai viszonyokkal ellentétben a kelet-ázsiai szárazföldön a népesség eleve rendkívül egyenletesen oszlott meg a városok és a vidék között. Az irányelvet tehát egy alig létező probléma megoldására teremtették, aminek az lett az eredménye, hogy az összes kísérlet, amely a város és a vidék közötti különbségek megszüntetésének feltételeit igyekezett megteremteni, inkább a kettő közötti egyenlőtlenségeket növelte. A probléma felismerése azonban azt is jelentette, hogy hamarosan megfékeztek magát az urbanizációt is – gyakorlatilag kétszeresére növelve a megosztottságot azáltal, hogy a lakosság nagyobb részét az alulfinanszírozott vidékhez kötötték. Ezáltal az összes kísérlet, ami arra irányult, hogy megszabaduljanak tőle, csak tovább súlyosbította a városi-vidéki megosztottságot.

„ÚJ DEMOKRÁCIA”¹⁸, RÉGI GAZDASÁG

Bár a kommunisták Mandzsúriában már korán szembesültek a városkérdéssel, az csak a polgárháború végével került előtérbe, amikor a hongkongi és a tajvani területek kivételével Kína minden nagyobb városi területét elfoglalta a forradalmi hadsereg. A városi ipar által

és Engels 1952 [1848]) azonban a népességre vonatkozó részről nem tesz említést, abban csupán ennyi szerepel: „a város és a falu közötti ellentét fokozatos megszüntetésének előmozdítása.” – *a szerk.*

¹⁸ Az „új demokrácia” fogalmát Mao munkásságából idézi a szöveg. Mao úgy látta, hogy Kínában – periférikus agrárállam lévén – a demokrácia sajátos, egyedi módon fog kifejlődni, eltérően a nyugati képviselői demokráciától és a szovjet proletárdiktatúrától is. Az eredeti szövegben az „új demokrácia” egy konkrét időszakot is jelöl, mégpedig a polgárháború befejezése (1949) és az első ötéves tervet megelőző év (1952) közötti periódust. – *a szerk.*

korábban felvetett problémákat a háború vagy részben megoldotta, vagy átmenetileg későbbre halasztotta a megoldásukat. Az északi és északkeleti városok a háborús termelés központjaivá váltak, ami szükségessé tette a magas szintű foglalkoztatást és ezen iparágak teljes átvételét korábbi tulajdonosaiktól, legyenek azok magántőkésék, vagy japán és KMT-s bürokraták. Ezeken a korábban felszabadított területeken „sok magánvállalkozást valójában a munkások vezettek, miután korábbi tulajdonosaik és a vezetőség nagy része vagy egésze magukra hagyta őket” (Sheehan 1998: 17). Nagyjából ugyanez volt igaz az állami tulajdonú iparágakra is a háborús termelés első szakaszaiban, mielőtt szovjet vezetőket és technikusokat hoztak az országba.

A helyzet azonban megváltozott a polgárháború befejeződése után. A később felszabadított déli kikötővárosokban sok tulajdonos és gyárigazgató maradt, akik azért cserébe, hogy a Párt kedvező bánásmódban részesítse őket, kiaknázták értékes műszaki ismereteiket és külföldi hitelekhez való hozzáférésüket. Ennél is fontosabb volt, hogy a győzelem azt jelentette, hogy a kommunisták pont akkor foglaltak el néhányat az ország legnagyobb városi területei közül, amikor e városok iparának háborús ösztönzői megtorpantak, és az Egyesült Államok által támogatott gazdasági blokádnak éppen elkezdődött. Egekbe szökött a munkások és háborús menekültek száma, a partmenti városok iparának nagy részét pedig lebombázták a japánok, vagy működését szabotálta a visszavonuló KMT. Csak Kuangcsouban „arról számoltak be 1949 decemberében, hogy a város vállalatainak kevesebb mint egynegyede működik teljes kapacitással, miközben a teljes munkaerő közel egyharmada munkanélküli” (uo.: 18).

Maguk a munkanélküli munkások is jelentősen hozzájárultak a kommunista győzelemhez. Sok munkás inkább aktívan előmozdította a japánok, majd a KMT megdöntését, minthogy vonakodva egy új rendszer alattvalójává váljon. Az illegális kommunista tevékenység és a széleskörű, bár szervezetlen munkásmozgalom eredményeként az 1930-as években időről időre sztrájkhullám söpört végig a megszállt területeken. Miután a japánok átadták a hatalmat a KMT-nek, a sztrájkok tovább erősödtek: „csak 1947-ben több mint hárommillió munkás vett részt sztrájkban” (uo.: 15). Az északi gyárfoglalások és a kommunisták vidéki földreform-programjainak híre sok munkást inspirált a KMT elleni fellépésre annak reményében, hogy a déli ipar közvetlen

átvételével leszámolhatnak a már jól ismert kegyetlen vezetési technikákkal, az alacsony bérekkel és a fölényes hierarchiákkal (uo.).

De amíg a Párt [az 1940-es évek végén, a polgárháború utolsó szakaszában – *a szerk.*] a vidéki földreformmal volt elfoglalva, a városokban a termelés fellendítése vált a legégetőbb feladattá. Ha nem tudták volna újraindítani a gyárakat, akkor képtelenek lettek volna a mezőgazdaság modernizálására, a parasztságot pedig kiszolgáltatták volna annak a történelmi ciklusnak, melyben a népességnövekedést éhínség, majd kereskedelmi terjeszkedés követi. De a gyárak újraindításánál is sürgetőbb volt a városi munkanélküliek problémája, akik maguk is alultápláltak voltak, illetve siralmas körülmények között éltek – sok városlakó szó szerint a húsz éve tartó, szinte folyamatos háború romjai között élt. Az emiatt bekövetkező elvándorlás a vidéki háborús övezetekből egyszerre duzzasztotta fel a városi lakosságot és gyengítette meg az ország élelmiszertermelési kapacitását.

Ennek eredményeként a sűrűn lakott városok 1949-re arra kényszerültek, hogy külföldről hozassák be a szükséges fogyasztási cikkek és élelmiszereket. Emellett sok lakosuk bejegyzetlen nyomornegyedekben élt. Ahogy a győztes kommunisták elleni nemzetközi blokádnak megkezdődött, az országot hamar elvágták a szükséges importáruktól (Andors 1977). Ha ebben a helyzetben a kínai emberek újjá akarták volna építeni városaikat, akkor saját maguknak kellett volna előállítaniuk az ehhez szükséges betont, acélt, áramot és – ami a legfontosabb – a gabonát, hogy a munkásokat etetni tudják e folyamat minden szakaszában. Ha viszont részlegesen elhagyták volna a városokat, hogy újratelepítsék a vidéket, kísérletet téve valamiféle agrárszocializmus kiépítésére, akkor nem lett volna egyértelmű, hogy a háború sújtotta ország hogyan menekülne meg az azonnali éhínségtől és a kereskedelem újbóli növekedésétől, amely kétségkívül a hadúrrendszer egy újabb korszakához – vagy a másik véglethez, az idegen megszálláshoz vezetne. Ez utóbbi veszély komoly fenyegetést jelentett, mivel az amerikaiak elkezdték elfoglalni a japánok által évtizedekkel azelőtt megszerzett területeket. Talán még ennél is fontosabb, hogy ez a választási lehetőség valószínűleg a nem sokkal korábban megújított szövetség felbontásához vezetett volna a Szovjetunióval, ami a nemzetközi segélyek és a műszaki oktatás egyik kizárólagos forrását jelentette, arról nem is beszélve, hogy a legnagyobb, Kínával határos katonai fenyegetést is.

Mindazonáltal a szocializmus mezőgazdasági formáira tett kísérletek nem voltak előzmény nélküliek, mivel a múltban az anarchisták, a köztársaságpártiak és a kommunisták egyaránt támogattak, sőt meg is próbáltak létrehozni különböző egyenlőségre törekvő vidéki projekteket, főleg a 20. század eleji „új falu”, „vidéki újjáépítés” és „faluszövetkezet” mozgalmakban. Néhányan, mint például a tolsztojiánus anarchista Liu Si-pej úgy képzelték, hogy minden kínai egalitárius projekt végcélja jellegében antimodern kell legyen, hogy vissza tudja vezetni az országot annak agrárörökségéhez (Dirlik 1991). A KKP legrégebbi tagjai közül sokan az anarchista mozgalomból kerültek ki, és igen hűségesek maradtak azokhoz a decentralizált fejlesztési modellekhez, amelyek vegyítették az ipari és mezőgazdasági tevékenységet, és ösztönözték az elvándorlást a városi központokból.

Bár ez utóbbi lehetőség abszurdnak tűnhet – ismerve a Párt szellemi elköteleződését egyfajta részleges marxizmus és a háború utáni sztálinizmus néhány legrosszabb vonása mellett –, nem szabad elfelejteni, hogy a kommunista program vidéken már ekkor mennyire letért a szovjet útról. A sztálinista gyakorlatokhoz – valamint az ezeket a gyakorlatokat igazoló elméletekhez – való kínai kötődés inkább célszerű pragmatizmus eredménye volt, semmint az orosz modell tévedhetetlenségébe vetett naiv hité. A kínai szocialista történelem olvasatai gyakran indokolatlanul előtérbe helyezik az elmélet és ideológia szerepét egy olyan korszak döntéseiben, amelyet valójában óriási egyenlőtlenségek, valamint a folyamatos – és sikertelen – kísérletezés jellemeztek.

Ezen a ponton szeretnénk hangsúlyozni, hogy minden marxista történelemértelmezés középpontjában a társadalom alapvető anyagi körülményeinek vizsgálata, valamint az ezek által állított objektív korlátoknak elemzése kell, hogy álljanak. Ezzel nem azt állítjuk, hogy a kínai kommunisták ideológiai öröksége irreleváns lett volna – később látni fogjuk, hogy az mennyire bénító is volt valójában – hanem egyszerűen arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a 20. századi kínai kommunista projektnek elsősorban nem a képzelet szabott korlátokat. A fenti példához visszatérve: ha, tegyük fel, békeidőben a vidék anyagilag vonzóbbá vált volna, egy jobb élet lehetőségét kínálva az embereknek, akkor valószínű, hogy a vidéki területekre irányult volna a népességnomás – ami a régió városainak történelmében egyáltalán

nem lett volna példátlan –, és a Párt vagy kénytelen lett volna korlátozni ezt, vagy alkalmazkodnia kellett volna ehhez a tendenciához.

A legszembetűnőbb tény azonban az volt, hogy mezőgazdasági bőség egyáltalán nem volt kilátásban. A városok romokban heverték. Az északkeleti ipar, amelyet ebben az időszakban többé-kevésbé közvetlenül a munkások irányítottak, valamivel jobb állapotban maradt. Viszont e munkások többségének soha nem biztosítottak hozzáférést azokhoz a magasabb rendű műszaki készségekhez, amelyek szükségesek voltak a komplexebb javításokhoz, modernizációhoz vagy az üzemek közötti koordinációhoz. Ráadásul nemigen létezett olyan infrastruktúra, amit arra terveztek volna, hogy az északkeleti nehézipar termékeit eljuttassa az ország többi részébe. A vasúthálózat több ezer helyen megszakadt, nem voltak országos autópályák, és a Párt sem örökölt kereskedelmi hajóflottát – ettől függetlenül az USA a kifelé tartó kínai hajók elsüllyesztésével fenyegetőzött.

A kikötővárosokban számos üzem súlyos károkat szenvedett, de tulajdonosaik és vezetőségük általában nem menekült el a visszavonuló nacionalistákkal. Ez a „városi polgárság, amelynek tagjai rendelkeztek a városi termelés szempontjából létfontosságú műveltséggel, műszaki ismeretekkel és üzleti tapasztalattal” volt a KKP „legfőbb politikai riválisa a városokban” (Andors 1977: 45). A kikötővárosi vállalkozások kisebb átlagos mérete azt is jelentette, hogy a helyi elit egyáltalán nem alkotott homogén osztályt; a kis tulajdonosok, az adminisztrátorok és a műszaki szakemberek a termelés összetett, decentralizált hierarchiája mentén oszlottak el. Néhányuk alig volt több egy szakmunkásnál, de voltak köztük befolyásos, saját dokk melletti hűbérbirtokra aspiráló brigádvezetők is. Jóval szűkebb réteget képeztek a hazai tőkésék, akiknek gyakran megmaradt a hozzáférésük a korlátozott nyugati hitelekhez. A gyárak helyreállítása, a munkáshálózatok mozgósítása és a termelés napi szintű működtetése teljes mértékben az e hierarchiában megoszló műszaki és vezetői képességektől függött.

A gazdaság szerkezetátalakítását három fő szereplő koordinálta. Először is a hadsereg, „amely képviselőket küldött (akik egyben párttagok is voltak) az egyes gyárakba, hogy ott biztosítsák az új kormány tekintélyét” (uo.: 48). De ezek a katonai képviselők nem voltak különösebben jártasak az ipari termelésben, emiatt kénytelenek voltak a technikusok és az adminisztrátorok már fennálló hierarchiájára

támaszkodni. Másodszor maga a KKP városi szárnya, amelynek sok tagja szakmunkás volt. Ennek ellenére ez a szárny kicsi volt, és hozzászókkott ahhoz, hogy a titkos tevékenységek miatt merev parancsnoki hierarchiában működjön. Míg a Párt vidéki szárnyát rugalmassá és alkalmazkodóképessé tette az egy időben zajló társadalmi konfliktusok mediálásának és a nagy termelési egységek igazgatásának tapasztalata, a városi szárny tapasztalatai jóval korlátozottabbak voltak.

Végül ott voltak „az írni és olvasni tudó szakmunkások, akiket a Kommunista Párt áldásával a szakszervezetek hamar vezetői pozícióba léptettek elő a gyárakban” (uo.). De a városiak és a KKP káderei között egyaránt széleskörű írástudatlanság miatt kevés ilyen munkás volt: „csak Sanghajban [...] az írástudatlanok arányát az összes alkalmazottra vetítve – beleértve az irodistákat és a fehérgalléros munkásokat is – 46%-ra becsülték.” Eközben „a gyári munkások között ez az arányszám jóval magasabb volt, valószínűleg a 80%-ot közelítette az egész ország ipari dolgozóira vonatkoztatva” (uo.). „A kínai egyetemek és felsőfokú szakiskolák hallgatói” ezzel szemben „szinte mind a városi közép- és felső középosztályból kerültek ki”. És ezek a diákok már nem csupán az elit konfuciánus klasszikusokon nevelkedett tagjai voltak: az 1949-ben egyetemeken és műszaki iskolákban végzett diákok több mint a fele (63%) az iparosodáshoz nélkülözhetetlen alapszakokon tanult” (uo.: 49).

A Párt – válaszul a káderei képzetlenségére – toborzási akciót indított annak érdekében, hogy párthű értelmiségiekkel és műszakilag képzett szakemberekkel erősítse sorait. A karrierizmus és a korrupció kockázatát egyértelműen tudomásul vették, de ezt szükséges rossznak tartották, amit később ki lehet gyomlálni. Eközben az új pártszervek mellett új szakszervezetek is alakultak, amelyek célja az volt, hogy egyszerre racionalizálják a termelést és biztosítsák az új, kevésbé megbízható párttagok felügyeletét a munkások számára. A Párt eleinte megpróbálta kiszűrni a korábbi brigádvezetőket, a KMT-szakszervezet verőembereit és a titkos társaságok tagjait az újjászervezett ipari rendszerből, de ez szinte lehetetlennek bizonyult, és a kísérlet csak tovább lassította az ipar talpraállítását. A helyi kádereket arra utasították, hogy indítsák el a toborzást az új szakszervezetekbe, azt remélve, hogy a munkások politikai éleslátása az államilag támogatott reformkampányokkal kombinálva elegendő lesz

ahhoz, hogy megakadályozzák az alacsonyabb rangú eliteket a hatalom visszaszerzésében (Sheehan 1998).

A magasabb szinteken a Párt békülékeny politikát folytatott. Nemcsak arra volt szükség, hogy megtartsák a középső és alsóbb elitrétegek műszaki tudását, hanem a gazdasági bővülés érdekében az ipari termelés újjáépítésére és új állótoke-beruházásokra is. Mivel a gazdasági blokádkorlátozta az állótokeimportot és a nemzetközi hitelekhez való hozzáférést, csak a megmaradt városi polgárság rendelkezett azokkal a kapcsolatokkal, amelyek az újjáépítés szempontjából elengedhetetlen importcikkék és hitelek megszerzéséhez szükségesek voltak. Az eredmény egy olyan irányítási rendszer lett, amely bizonyos szempontból nagyon hasonlított a háború előtti kikötővárosokéhoz: „1953-ra az igazgatásban és menedzsmentben dolgozók körülbelül 80%-a polgári származású volt, közülük 37% 1949 előtt diplomázott, a tengerentúlról visszatért kínai diák vagy gyártulajdonos volt”. Az egyik lényegi különbséget a háború előtti felálláshoz a Párt széleskörű jelenléte jelentette, bár a párttagok létszáma még mindig alacsony volt. Noha a toborzást kiterjesztették, „1953-ra csak a vezetők és a műszaki személyzet mintegy 20%-a állt városi kommunista párttagokból, előléptetett munkásokból” vagy közvetlenül a párt által kinevezett igazgatókból és szakszervezeti tisztségviselőkből (Andors 1977: 49). Eközben a sztrájkok soha nem látott mértékben terjedtek, amire sok tőkés egyszerűen a még működő gyárak bezárásával és a munkások kirúgásával reagált, azt mérlegelve, hogy elmeneküljenek-e, magukkal víve, amit csak lehet.

A Párt e kihívások közepette kétrészes helyreállítási programot dolgozott ki. Először is 1950 elején aláírták a kínai-szovjet „barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést”, amely bizonyos kiváltságokat biztosított az oroszoknak Mandzsúriában, egy háromszázmillió dolláros kölcsönért cserébe, amelyet az ipar újjáépítésére szántak. Ennek szükségességét senki nem vitatta: „a szovjetek viszonylag erős és abszolút létfontosságú nemzetközi szövetségest jelentettek”, tekintettel az USA embargójára és katonai blokádjára a keleti parton, valamint a szárazföldi útvonalak teljes hiányára Kína és más iparosodott nemzetek között. Feltehetően ugyanilyen súllyal esett a latba, hogy a szerződés létrejöttével Kína magáénak tudhatta a világ egyetlen, az Egyesült Államokon kívüli atomhatalmának

pártfogását egy olyan korszakban, amikor MacArthur tábornok a jelentések szerint atomtámadással fenyegette Kínát és Koreát. Nem sokkal a szerződés aláírása után a Szovjetunió elindította a technikusok első hullámát Kínába – különösen északkeletre –, akiknek az volt a feladata, hogy újraindítsák a termelést és kiképezzék a kínai mérnökök új generációját.

A helyreállítási terv második eleme a „közös programban” lefektetett „együttélési politika” volt. A programot 1949 végén fogalmazták meg, és a háborús, majd az azt követő politikai konszolidációs évek alatt szilárdult meg. Célja a „polgári forradalom” beteljesítése volt a városokban, felhasználva a kapitalizmus azon elemeit, „amelyek hasznosak és nem károsak voltak a nemzetgazdaságra nézve”. Más szóval „a kapitalizmus ellenőrzése, nem pedig megszüntetése” volt a cél.¹⁹ Ez gyakorlatilag a megmaradt városi tőkések megbékítését jelentette, akiket az állam fokozatosan kivásárolt volna saját üzemeikből azért, hogy ők cserébe felajánlják műszaki szakértelmüket az ipari helyreállítás és fejlesztés projektjéhez.

A magánszektor mérete ebben az időszakban jelentős volt. Bár csupán a teljes ipar bruttó termelési értékének 55,8%-át tette ki, a magántermelés a teljes kiskereskedelmi forgalom nagyjából 85%-áért felelt – vagyis központi szerepet töltött be az áruforgalomban. A Párt egyszerre igyekezett ápolni és kihasználni a magánszektor termelékenységét, ugyanakkor törekedett kilengéseinek megfékezésére is: „a kommunista politika ebben az időszakban egyrészt a spekulatív tevékenységek elleni harcot, másrészt a normális magánvállalkozások fejlődésének segítségét jelentette”. A sanghaji tőzsdét bezárták, és az ország teljes vagyonát állami bankokba csatornázták át. Ez lelassította a termelést, ami a magánbankok és „minden tizedik kereskedelmi létesítmény” bezárását okozta (Cheng 1963: 65–66).

A bezárásokra a Párt nagyszabású gazdaságélénkítő csomaggal reagált: az állam garantált áron adott megrendeléseket a magántermelésű árukra, és különleges nagybani árkülönbötet biztosított a nagy kereskedelmi vállalatok részére, hogy ösztönözze az áruk áramlását a hazai piacon. A koreai háború kitörése megszilárdította

¹⁹ Ez a szófordulat Mao „új demokráciával” kapcsolatos alapelveiből származik (idézi Meisner 1977: 59).

ezt a kapcsolatot, mivel a katonai felszerelések iránti kereslet az egekbe szökött. Az üzlet annyira jól ment, hogy „jó néhány vezető gyártulajdonos, aki korábban kivonta tőkéjét Kínából, most bizalmat szavazott a kommunista politikának és visszatért” (uo.: 65–67), új tőkét és műszaki személyzetet hozva magával.

A kikötővárosokban koncentrálódó ipar robbanásszerű fellendüléséből származó bevételek egyre nagyobb részét az állam sajátította el adók formájában, az így befolyt pénz pedig nem sokkal később az állami irányítású iparosítás újabb hullámainak alapjául szolgált. A magánszektor növekedése ebben az időszakban olyan erőteljes volt, hogy újra felerősödött a félelem a kapitalista átmenet már megkezdődött folyamatának fékezhetetlen folytatódásától, amely során a kereskedelmi energiák hullámai átcsapnak a Párt ezen energiák irányítására tett kísérletei felett. Éppen ezért a földreform befejezése és a bankrendszer teljes államosítása után az állam 1952 januárjában hozzáfogott a magánipar korlátozásához az „öt anti kampány”²⁰ elindításával, amely a munkások munkáltatóikkal szemben felgyülemlett dühét próbálta szabadjára engedni oly módon, hogy az támogassa az ipar államosításának megkezdését.

A NYUGTALANSÁG BECSATORNÁZÁSA

Mivel fennmaradt a kapitalizmus, sok kikötővárosi munkás csalódott volt, vagy elárulva érezte magát, aminek következtében az 1950-es évek elején szép lassan nőni kezdett az ipari munkásság megmozdulásainak gyakorisága. Az új állam többféle reakciót adott erre az elégedetlenségre. Először is, sok munkás kapott különféle engedményeket: emelkedtek a bérek, és jelentős mértékben javították a legtöbb városi lakos életminőségét – ez nem volt feltétlenül nehéz feladat,

²⁰ A Három, majd az „öt anti kampány” neve arra utal, hogy a KKP előbb három, majd öt politikai és gazdasági jelenség ellen indított politikai mozgósítást 1951-ben és 1952-ben. A „három anti kampány” idején a korrupció, a pazarlás és a bürokrácia voltak a célkeresztben, az „öt anti kampány” idején pedig a megvesztegetés, az állami tulajdon elsajátítása, az adóelkerülés, az állami megbízásokkal való visszaélés és az állami gazdasági titkok eltulajdonítása elleni fellépés vált a mozgalom központi elemévé. A kampányok elsődleges célja a KKP vezetésének politikai ellenfeleivel, illetve a megmaradt kapitalista osztállyal való leszámolás volt. – *a szerk.*

hiszen a béke már önmagában is előrelépést jelentett a két évtizedes háború és megszállás után. Másrészt új tömegszervezeteket hoztak létre, köztük új szakszervezeteket és egy nemzeti munkaügyi tanácsot, hogy ezzel olyan eszközöket biztosítsanak a munkahelyi sérelmek megoldására, amelyek nem akasztják meg a gazdasági termelést (Sheehan 1998: 23–34). Annak ellenére, hogy ezek az új szervezetek gyakran esetlennék és tehetetlenek bizonyultak, alapvetően mégis fontos eszköznek tekintették őket az ipar átszervezéséhez, valamint ahhoz, hogy egyre több hatalmat ruházzanak át a munkásokra.

Végül, amikor a béreket és a különféle juttatásokat már nem lehetett tovább emelni, az új szakszervezetek pedig közel álltak ahhoz, hogy elindítsák a munkások hatalomátvételének újabb hullámát, a Párt a „demokratikus reformmozgalommal” válaszolt. Ezt követte a „három”, majd az „öt anti kampány”, amelyek célja részben az ipar megreformálása volt, részben pedig az, hogy az új ipari struktúrákat megtisztítsák a korrupciótól, a régi brigádvezetőktől, a titkos társaságok tagjaitól, valamint a nacionalista szimpatizánsoktól, akik elvesztett hatalmukat a pártállamba való beépüléssel próbálták meg visszaszerezni.

Az „öt anti kampány” csúcspontján „munkások és alkalmazottak millióit mozgósították, hogy feljelentsék munkaadóikat, a tőkészek gyakori nyilvános megvádolásának egyik eredménye pedig az öngyilkosságok nagymértékű növekedése volt az üzletemberek között” (Cheng 1963: 67). Ez lényegében a földreform módszereinek városokra való kiterjesztését jelentette, becsatornázza a munkások haragját és egyidejűleg jelentős extraprofitot biztosítva az új államnak, amely több mint 1,7 milliárd dollárt foglalt le bírságok formájában „különböző illegális ügyletekben” részt vevő magánvállalkozásoktól. Ez azt is jelentette, hogy a magánvállalkozások forgótókéje ennek megfelelően csökkent, míg nem „a magánvállalkozások nagyrészt üres vázá szalódtak” (uo.: 68).

Noha sikeresen visszatartották a munkásokat a közvetlen hatalomátvételtől és hathatósan megnyirbálták a magántőke befolyását, ezek a programok a termelés visszaeséséhez vezettek, mivel a munkásokat és a szakszervezeti kádereket folyamatosan a munkaadók elleni támadásokhoz mozgósították, és a vállalatokat országszerte megfosztották a forgótókéjüktől. Az „öt anti kampány” a csúcspontján „számos vállalatot kényszerített a működés beszüntetésére, míg má-

soknál akadályozta a termelést” (Sheehan 1998: 42), miközben veszélyes precedenst teremtett azzal, hogy hatalmat adott a munkásoknak a menedzserek és a vállalatulajdonosok felett. A gazdasági fejlődés leállításától és a munkások vállalatok elfoglalására irányuló, kiújult követeléseitől tartva a Párt egy ponton elkezdte visszafordítani a reformmozgalmat.

Ezzel egyidejűleg a gazdaságot átszervezték az állam köré, és létrehoztak egy teljes kereskedelmi infrastruktúrát a magánszektor korlátozott piacai helyett. Ebben az időszakban az állami vállalatok és boltok száma óriási mértékben nőtt: „1952 végére országszerte több mint harmincezer állami bolt működött, azaz 4,7-szer annyi, mint 1950-ben” (Cheng 1963: 68). A Párt a vidéki ellátási és értékesítési szövetkezeteket az új városi fogyasztási szövetkezetekkel, állami üzletekkel és más szövetkezetekkel egyetlen „szocialista kereskedelmi hálózattá” olvasztotta össze, megháromszorozva az állami ellenőrzés alatt álló kiskereskedelmi forgalom egészét és ötszörösére növelve a kereskedelmi szövetkezetek forgalmát 1950 és 1952 között. A hatás a kiskereskedelemben éppoly jelentős volt, mint a nagykereskedelemben: a szövetkezetek és az állami vállalatok befolyása mindkét szektorban megháromszorozódott. A külkereskedelem eközben szinte teljes egészében az állam kezébe került: 1952-re a teljes nemzetközi kereskedelem 93%-át állami fennhatóság alá vonták (uo.).

Fontos kiemelni, hogy az 1950-es évek elejének eredményei meglehetősen népszerűek voltak. A legtöbb munkás – csalódottsága és nyugtalansága ellenére – a vállalati szintre korlátozta támadásait. Kevés igazi sztrájkhullám volt ebben az időszakban, és a Párt megőrizte a lakosság nagy részének bizalmát. Az 1952-es „öt anti kampányra” „általában mind a munkások, mind a szakszervezetek befolyásának csúcscaként tekintettek a magániparban” (Sheehan 1998: 42), mivel a munkások közvetlen ellenőrzése megnőtt saját vállalataik felett, párhuzamosan a bérek, a szociális juttatások és az életminőség javulásával. Az éves egy főre jutó élelmiszerfogyasztás 1952 és 1955 között csúcsot döntött a városokban, 1952-ben 241 kg, 1953-ban 242 kg gabona jutott egy emberre. Az 1950-es évek ezt követő szakaszában ezek a számok először lassan csökkenni kezdtek, majd katasztrofálisan

bezuhanak a „nagy ugrás” (1958–1960)²¹ alatt, ami után az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás egészen 1986-ig nem érte el újra a 240 kg-t (Selden 1993).

Összességében elmondható, hogy az „új demokrácia” időszakának [1949–1952 – *a szerk.*] politikái elsősorban nem abból a merev ideológiából következtek, amelyet a Párt a folyamat igazolására használt. A korszak politikái a kommunista projekt elé gördülő materiális akadályokra adott pragmatikus megoldási kísérletek voltak, melyek közt a megmaradt tőkésékkal való együttműködés is szükséges lépésnek látszott. Mindeközben a munkások korlátozott politikai támogatásukért cserébe engedményeket kaptak – olyan engedményeket, amelyek magukban foglalták számos munkaadójuk elűzését (és gyakran öngyilkosságát is).

A városok ipari fejlődésének ez az időszaka – kiegészülve a korabeli vidéki földreformokkal – az ország közelmúltbeli történelme során többször is félbehagyott és újraindított kapitalista átmenet pillanatnyi folytatásának tekinthető. A Párt is így értelmezte ezt az időszakot, és a „polgári forradalom” kiteljesedésének nevezte a kikötővárosokban. Ez a felfogás jól illeszkedett a háború utáni sztálinizmus determinista mitológiájába, amit a folyamatban lévő pragmatikus lépések igazolására használtak. A sztálinizmus iránti elméleti hűség a polgárháborút követő évek ipari tendenciáinak inkább következménye volt, semmint okozója.

NEMZETEKBŐL ÁLLAM

Az 1949 utáni első néhány évben a Pártnak módjában állt kísérletezni saját adminisztrációs megoldásaival az iparban, valamint felkészülni a kapitalista átmenet megfékezésére, a városi elit kisajátítására és az országos oktatási rendszer bevezetésére, amelyet osztályhelyzettől függetlenül mindenki számára nyitottá tettek. Az északkeleti területek hamar a forradalmárok fennhatósága alá kerültek, az ottani ipar nagy részét pedig közvetlen munkásigazgatás alá vonták (akiktól aztán szovjet technikusok vették át az irányítást), állami tulajdonnal kiegészítve.

²¹ Az 1958-ban meghirdetett „nagy ugrás” az erőltetett iparosítás szélsőséges időszaka volt Kínában. Elsődleges célja a nehézipar ugrásszerű fejlesztése volt, ám a program végül súlyos éhínséggel és társadalmi katasztrófával járt. – *a szerk.*

szülve. Ez volt az egyik első olyan régió, ahol a termelés nem kapitalista formáival való kísérletezés elindulhatott.

Ugyanakkor Mandzsúria komoly földrajzi problémává vált. Az ipari javakat nemcsak elő kellett állítani – amire a munkás-önigazgatás kétségkívül képes volt –, hanem országszerte szét is kellett osztani, hogy újjáépítsék a háború sújtotta városokat, lakásokat építsenek a nyomornegyedekben élő millióknak, és modernizálják a mezőgazdaságot. Az elektromos hálózatot ki kellett terjeszteni az ország minden területére, vasútvonalakat és autópályákat, iskolákat és egészségügyi intézményeket kellett építeni, valamint ez utóbbiak számára személyzetet és felszerelést kellett biztosítani.

A polgárháború befejeződése után csak két országos szervezet maradt fenn: a Párt és a hadsereg. Ez azt jelentette, hogy kizárólag ez a két szervezet állt rendelkezésre a termelés irányításához, elosztásához és napi szintű működtetéséhez. Végző soron ezek a problémák a Párt és az állam teljes összeolvadásához vezettek a szocialista korszak során. De korántsem ez volt az egyetlen lehetséges kimenetel, sőt valójában úgy tűnt, hogy a könnyebb út egészen más irányba vezet. A történelem során, a korábbi dinasztikában a hatalom birtokosainak sokkal könnyebb volt a „távolból” kormányozni. Egy olyan nagy és sokszínű térségben, mint a kelet-ázsiai szárazföld, ez a stratégia évezredek óta olcsóbbnak és hatékonyabbnak bizonyult, mint az alternatívái. A korábbi dinasztikák felügyelték a katonai tevékenységet, gondoskodtak a bürokrácia felső szintjeiről és biztosították a nagyszabású infrastrukturális projektek megvalósítását – de az állam hatásköre ritkán nyúlt ezeken túlra, egészen alulra.

Pont ez a helyi szintű kvázi-államnélküliség volt az a jelenség, ami miatt az anarchizmus már egész korán „a legígéretesebb forradalmi útnak” tűnt, mivel „ez képezte le legpontosabban a társadalmi lét valóságát”. A korábbi államok hiába voltak hatalmasak a területüket és a népességüket tekintve, a legtöbb szempontból csak minimálisan kapcsolódtak az uralmuk alá tartozó helyekhez és emberekhez:

„A lakosság túlnyomó többsége végző soron úgy élte az életét, hogy szinte semmilyen kapcsolata nem volt az állammal, amelynek funkcionáriusai szinte soha nem érték el a falusi szintet. Az adók kivetését és az előírások betartatását többnyire a helyi elit tagjai hajtották végre,

akik több szálon, különböző módokon kötődtek a közösségükhöz. Az emberek életében nagy szerepe volt a közösség és a szolidaritás különböző – önszervező, vallási, szertartásos, klánalapú, a munka ciklusaihoz és piaci hálózatokhoz kapcsolódó – formáinak. A szolidaritás ezen formái sok közösséget képessé tettek a külső fenyegetésekkel szembeni ellenállásra és mozgósításra, beleértve a birodalom önkényuralmi túlkapásait is” (Connery 2014).

Sok anarchista abban reménykedett, hogy a helyi ellenállásnak ezeket a formáit egy egalitárius forradalmi mozgalommá lehet gyúrni, amely képes lesz kiterjeszteni a kínai falusi kultúrában már meglévő államnélküliség lehetőségeit. Ezek a kísérletek azonban rendszeresen kudarcot vallottak. A legjelentősebb kínai anarchisták közül többen, köztük Li Si-cseng, Wu Cse-huj, Csang Csii és Csang Csing-csiang végül csatlakoztak a Nacionalista Párthoz, vezető szerepet töltöttek be annak Központi Bizottságában, és szoros kapcsolatot alakítottak ki Csang Kaj-sekkel és a KMT jobbszárnyának más tagjaival. Azok, akik az anarchizmus kudarcával szembesülve megőrizték az egalitárius és alapvetően kommunista forradalomba vetett hitüket, az újonnan alapított KKP-ba léptek be (Dirlik 1993; Zarrow 1990).

A 20. század eleji anarchista mozgalom kudarcai és a kizsákmányolás kvázi-államnélküli formáinak hosszú történelme sok fiatal radikálist arra készítetett, hogy a dinasztiák örökségét egy erős állam felépítésével törjék meg. A helyi szintű kormányzást távolságtartóan megközelítő birodalmi államszervezettel szemben az új állam szeretett volna elérni az egyszerű emberekhez, akik az állam legalapvetőbb alkotóelemeivé váltak volna. Az állam ezáltal egyre átláthatóbb és átjárhatóbb lett volna, tevékenységei helyi szinten is láthatóvá és hozzáférhetővé váltak volna. Az anarchista eszmék nyomokban megtalálhatók ebben a vízióban, amely gondoskodott volna arról, hogy a helyi önszerveződés be legyen építve az új kormányforma alapvető működésébe. A „nép” populista fogalma megfogható lett volna azáltal, hogy közvetlenül összeolvad ezzel a közigazgatási apparátussal, közösségivé téve magát az államot.

Ugyanebben az időben a Szovjetunióra egy olyan nem kapitalista rendszer emblematikus, bár súlyosan hibás példajaként tekintettek, amely képes volt a túlélésre viszonylagos elszigeteltségben is, kivédve

a katonai megszállást és a gazdasági embargót. A bürokrácia és a brutalitás, amely a Szovjetunió belső hatalmi változásait kísérte, egyáltalán nem maradt láthatatlan a kínai kommunisták számára – a 1920-as években sokan könyörögtek a Kominternnek²², hogy támogassa őket a nacionalistákkal való kapcsolat megszakításában, de kérésüket először elutasították, majd félelmeik szörnyű módon visszaigazolódtek, amikor kénytelenek voltak végignézni barátaik és szeretteik szisztematikus lemészárlását. Mindazonáltal a Szovjetunió volt a világon az egyetlen példa egy olyan modern társadalomra, amely lényegében nem volt kapitalista. Talán még ennél is fontosabb, hogy a Szovjetunió volt az egyetlen, Kínával határos iparosodott nemzet, amely szárazföldön is megközelíthető volt. Ez egyszerre tette katonai fenyegetéssé, és alapvetően a fejlődést támogató nemzetközi segélyek egyetlen lehetséges forrásává. Ez a kapcsolat pedig egyre fontosabbá vált, ahogy az Egyesült Államok embargót vezetett be a kínai partokon.

A nemzetgazdaság és az ezzel járó nemzetállam felépítésének kérdései azon kevés terület közé tartoztak, ahol a rendelkezésre álló elméleti és empirikus források komoly torzító hatással bírtak a Párt stratégiájára. Az anarchista és liberális projektek anyagi kudarcból kiindulva egyre inkább úgy látták, hogy a forradalom egyetlen alternatív útja egy nemzetgazdaság kiépítése, amely a kommunista világforradalom egyik első támaszpontjaként működött volna. De a nemzeti fejlesztő projekt és az ebből következő világforradalom közötti kapcsolat a legjobb esetben is csak homályos volt. Hiába kezdett kialakulni az új kínai nemzeti államigazgatás felépítésének stratégiája, arra vonatkozóan nem állt rendelkezésre terv, hogy az ostrom alatt álló és embargóval sújtott Kína hogyan segíthetné a világforradalom terjedését.

Ebben az időszakban rengeteg anyagi tényező korlátozta a döntési lehetőségeket. A kínai lakosság alultáplált és alulfegyverzett volt, emellett szinte folyamatos háború közepette élt egy egész generáció óta. A háború folytatása, amely a már létező országhatárokon túl még több terület felszabadítására irányult, nem volt azonnal megvalósítható. A koreai háború [1950–1953 – a szerk.] – amelyben a kínaiak a koreaiak

²² Kommunista Internacionálé, 1919-ben alapított nemzetközi kommunista szervezet. – a szerk.

segítségére siettek, és addig harcoltak az amerikai hadsereg ellen, amíg meg nem állították őket – tulajdonképpen a hadsereg teljesítőképességének próbája volt. Bár Kína írástudatlan parasztokból álló, félig éhező hadserege képes volt feltartóztatni a világ legfejlettebb hadseregét, a katonai vállalkozás hatalmas kockázattal bírt és az eredménye alapvetően meggátolta a további nemzetközi terjeszkedést.

Mindezekon felül a KKP-t átformálták a kínai vidéken töltött évek. Eredetileg a Párt vezető elméi, például Csen Tu-hsziu és Vang Ming egyhangúlag internacionalisták voltak, és kritizálták az erősödő nacionalista törekvéseket a Párton belül. Ebben az időszakban a Párt tagságát a kikötővárosok munkásai és szakszervezeti aktivistái alkották, akiknek a mindennapi életére hatással voltak a világ minden tájáról – de különösen Európából és a délkelet-ázsiai gyarmatokról – származó munkásokkal, technikusokkal és különböző irányultságú forradalmárokkal folytatott kozmopolita kapcsolatok.

Ugyanakkor a Csenhez és Vanghoz hasonló vezetőket konok dogmatizmus jellemezte, túlzottan ragaszkodtak az orosz dominanciájú Komintern döntéseihez, vakok voltak a Szovjetunió hibáival szemben és szilárdan hittek a Szovjetunió forradalomhoz vezető útjának egyetemességében. Elutasították a kínai vidéken már létező, nagyléptékű társadalmi konfliktusokat, és elkötelezett hívei voltak a legmerevebb és naivan optimista marxizmusnak. Ennek eredményeképp viszont a városi felkelések szítására tett kísérleteik kudarcot vallottak, a Kominternnek való készséges alárendeltségük népszerűtlen és végül katasztrofális szövetséghez vezetett a nacionalistákkal, így a Párt történetének első fejezete lényegében le is zárult.

Mindennek járulékos következménye volt az is, hogy a Párt vezető internacionalistáit lejáratták, lefokozták és olyan tisztségviselőkre cserélték, akiknek a stratégiájában a nemzeti fejlődés projektje sokkal fontosabb szerepet kapott a kommunista forradalom nemzetközi terjesztésénél. Ez nem azt jelenti, hogy Mao vagy a többiek kizárólag a kínai nemzeti fejlődésben voltak érdekeltek, vagy ne lett volna nemzetközi stratégiájuk. De míg a régi KKP a nemzetközi forradalmak korában alakult, amikor Európa szívében még elképzelhető volt a kommunista rendszerváltás, addig az új KKP olyan világba született, melyet igába törtek a reakciós birodalmak, ahol a legreményteljesebb forradalmi

mozgalmakat szétszakították, és az imperialista országok hadseregeit felduzzasztotta a háború.

Az új KKP nacionalista tendenciái azonban nem pusztán a vezetés elméleti vagy stratégiai irányultságára vezethetők vissza. A Párt kommunista projekt feletti hegemoniája tömegtámogatást nyert, és ez átalakította magát a projektet is. Az új támogatói bázist írástudatlan, nagyrészt földhöz kötött, gyakran érthetetlen „dialektusokat” beszélő parasztság alkotta, körükben pedig nem volt jelen eredendően a kozmopolita vagy a globális perspektíva. Ugyanakkor nem létezett ősi, jellegzetes „kínai” kultúra vagy politikai egység sem, amely visszanyúlt volna a történelmi homályba. Az egalitárius projektre úgy tekintettek, mint ami régióként eltérő, szétagolt nemzeteket fűz végre egy olyan méltányos politikai egységgé, amely nagyobb léptékű és erősebben kapcsolódik össze, mint amit a legtöbb ember valaha is megtapasztalt a mindennapokban. Ennek következő szakasza – a globális terjeszkedés – csak távoli lehetőségnek tűnhetett, amely teljes mértékben az előbb említett szakasztól függött.

Mindemellett azt sem szabad elfelejteni, hogy a KKP államépítési stratégiája korántsem az erős államhoz fűződő feltételezett kulturális kötődés miatt volt népszerű, hanem pont azért, mert a Párt azt ígérte, hogy gyökeresen megváltoztatja az újonnan kibővült állam funkcióit. Ahogy már utaltunk rá, a kínai parasztság hagyományosan kvázi-államnélküli életet élt, amelyben meghatározóak voltak a közösségiség és a szolidaritás különböző formái. De a falu kvázi-államnélkülisége a valóságban inkább mikroállamok összeolvadása volt; a közösség és a szolidaritás különböző formái (rokoni, vallási, kereskedelmi) pedig valójában az egymást átfedő mikrouralkodók (családfők, papok, kereskedők) fennhatósága alá tartozó területek kijelölését jelentették. A kisebb rezsimok e szétöredezett szövetsége bizonyos értelemben rácsatlakozott a kormányzó dinasztia hivatalos bürokráciájára. Az egyes klánokhoz köthető helyi verőemberek adót szedhettek a falusiaktól, amiből egy részt megtartottak maguknak, mielőtt átadták volna a magasabb rangú kormányzóknak. Hasonlóképp a papok vagy a konfucianus tudományokban jártas nemesek is felléphettek a tágabb rendszerrel szembeni ellenérzések elfojtása érdekében. A mindennapi élet szintjén minimális volt a kapcsolat az állammal, míg a mikroállamokkal való rendszeres kapcsolatot nem az állammal fenntartott viszony-

ként értelmezték, hanem a ceremóniák, a hagyományok, a konfuciánus önkormányzatiság stb. fogalmaival magyarázták.

Miután a szolidaritás és a közösség őshonos formáinak felhasználására tett anarchista kísérletek kudarcot vallottak, mind a kommunisták, mind a köztársaságpártiak az erős állam felé fordultak alternatívaként. De míg a nacionalisták a gyakorlatban az állam lakosságot fegyelmező erejére helyezték a hangsúlyt, addig a kommunisták az állam újraelosztó hatalmát és koordinációs képességét hangsúlyozták. A felépítendő állam egyfelől le akart érni a társadalom mélyrétegeibe, és le akart horgonyozni a helyi viszonyokba, másfelől viszont ezeket a helyi viszonyokat be is kívánta kötni az össztársadalmi gazdagságba – Kína megteremtése végtére is egy gazdasági projekt volt. Minden nacionalista mitológián túlmutatóan ez az ígéret volt az, amely tömegtámogatást szerzett a KKP programjának az ország többségét kitevő paraszti lakosság körében.

